

Natasza STARIK

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa

SAMODZIELNOŚĆ WYCHOWANKÓW DOMÓW DZIECKA JAKO WYZWANIE XXI WIEKU. WPŁYW PROGRAMU WYCHOWAWCZEGO „GRUPA USAMODZIELNIENIA” NA DALSZE LOSY WYCHOWANKÓW DOMU DZIECKA

Jednym z podstawowych i głównych zadań Domu Dziecka jest przygotowanie wychowanków do samodzielnego życia. Jednak zjawiskiem powszechnie występującym jest niedostateczne przygotowanie do startu w dorosłe i samodzielne życie osób, które opuszczają tradycyjne Domy Dziecka. Bardzo często osoby te nie posiadają odpowiedniego przygotowania do wykonywania podstawowych czynności samoobsługowych, radzenia sobie w codziennym życiu. Nie potrafią gotować, nie wiedza, gdzie się płaci rachunki, itp. Oprócz tych prozaicznych czynności mają problemy z założeniem prawidłowo funkcjonującej rodziny, a niekiedy zdarza się, że wychowankowie Domu Dziecka powielają patologiczne zachowania swych rodziców, a ich dzieci bardzo często trafiają do placówek.

W Domu Dziecka bardzo trudno jest odpowiednio nauczyć samodzielności, nie sprzyja bowiem temu zbiorowy charakter opieki. Występuje tu kompleksowa obsługa, która nie przyczynia się do rozwoju samodzielności, umiejętności podejmowania decyzji oraz brania odpowiedzialności za własne życie. W konsekwencji może prowadzić to do kształtowania się u wychowanków Domu Dziecka postawy roszczeniowej. Stąd też potrzeba tworzenia kameralnych form opieki, które swym charakterem przypominałyby naturalne środowiska rodzinne, w których dzieci miałyby możliwość kontaktu z problemami dnia codziennego. Dlatego też powstał Program „Grupa usamodzielnienia”, którego głównym celem jest „pełne przygotowanie do dorosłego życia, poprzez prowadzenie samodzielnych gospodarstw domowych, dokonywania zakupów, przygotowywania posiłków, i zdobywania praktycznych umiejętności niezbędnych w życiu codziennym”.¹

Prekursorem działań mających na celu przekształcenie tradycyjnego modelu instytucjonalnego Domu Dziecka w bardziej rodzinny i nastawiony na przygotowanie wychowanków do samodzielnego życia są wschodnioeuropejscy pedagodzy.

Punktem odniesienia dla realizacji polskiego programu „Grupa usamodzielnienia” jest program, który realizowany jest w instytucjach oferujących zastępcze środowisko rodzinne na terenie Holandii. Do realizacji swojej wersji grupy usamodzielnienia holenderskie instytucje wykorzystują sieć pawilonów, które przekształcane są na warunki mieszkalne oraz wynajmowane specjalnie do tego celu mieszkania. Realizacji holenderskiego programu „Grupa usamodzielnienia” uzależniona jest od indywidualnych potrzeb wychowanków. Niekiedy są to działania wychowujące, a innym razem resocjalizujące.² Uczestnikami grupy usamodzielnienia

¹ A. Czarnik, B. Pszczoła: *Realizacja programów wychowawczych Grup Usamodzielnienia i Grup Mieszkaniowych z uwzględnieniem oceny dzieci i wychowawców po przekształceniu Domu Dziecka Nr 1 w Krakowie*, www.towrzystwo.naszdom.pl, (20.02.2005)

² I. Świącicka, D. Szczubiał: *Grupa Usamodzielnienia – ocena jej działalności w perspektywie 10 lat funkcjonowania*, (Dom Dziecka Nr 1 Gliwice), www.towarzystwo.naszdom.pl, (20.02.2005)

nia mogą niekiedy zostać nawet wychowankowie od 13 roku życia, jednak cała idea programu dostosowana jest osób w wieku 16 lat.³

Pierwszym Domem Dziecka, na terenie naszego kraju, który podjął się stworzenia i realizacji nowatorskiego Programu „Grupa usamodzielnienia” jest Dom Dziecka w Chorzowie. Miało to miejsce w 1993 roku. W niedługim czasie takie działania zostały także podjęte w placówce opiekuńczo – wychowawczej, jaka jest Dom Dziecka nr 1 w Bytomiu.⁴

„Grupy usamodzielnienia” stanowią nierozdzielna część Domu Dziecka i funkcjonują na zasadzie filii macierzystej placówki. (Możliwość stworzenia filii przez placówki opiekuńczo – wychowawcze, z wyjątkiem rodzinnych domów dziecka zostało uwzględnione w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie działalności publicznych placówek opiekuńczo – wychowawczych i resocjalizacyjnych z dnia 21 lutego 1994 roku.)⁵

Kameralna forma wychowania, oparta modelu rodzinnym w „Grupie usamodzielnienia” realizowana jest w specjalnych pomieszczeniach mieszkalnych, które znajdują się w budynkach utytułowanych na terenie miasta macierzystej placówki, lub w wydzielonej części Domu Dziecka zaadoptowanej na warunki przypominające samodzielne mieszkanie.⁶

Główną ideą funkcjonowania „Grup usamodzielnienia” jest stworzenie wychowankom Domu Dziecka warunków, które w znacznym stopniu przypominałyby środowisko rodzinne i, które pozwoliły by na pełniejsze przygotowanie do startu w dorosłe, samodzielne i odpowiedzialne życie.

Realizacji i funkcjonowaniu poszczególnych „Grup usamodzielnienia”, niezależnie od filii Domu Dziecka, do którego należy, przyświecają te same założenia programowe. Podstawowe wytyczne realizacji programu „Grupa usamodzielnienia” poprzedzone są mottem:

„Ten, kto nic nie wie, nic nie kocha.
Ten kto nic nie robi, nic nie rozumie.
Ten kto nic nie rozumie, jest nic nie wart”.⁷

Elementarne założenia wychowawcze Programu „Grupa usamodzielnienia” są ujęte i przedstawione w formie zblokowanych zagadnień. Stanowią one podstawowe wytyczne do realizacji grup usamodzielniających się na terenie całego kraju. Zostały one tak skonstruowane, aby obejmowały wszystkie niezbędne zagadnienia, które mają na celu przygotowanie młodzieży do samodzielnego życia.

- 1) Kształtowanie wiedzy i niezbędnych umiejętności w zakresie samoobsługi.
Blok ten obejmuje wszelkie zagadnienia i czynności, które mają na celu kształtowanie i rozwijanie:
  - umiejętności odpowiedniego dbania o zdrowie i higienę osobistą;
  - umiejętności odpowiedniego dokonywania zakupów;
  - umiejętności mającej na celu opracowywanie jadłospisów i racjonalnego przygotowywanie posiłków;
  - podstawowych czynności domowych takich jak sprzątanie, pranie, prasowanie;
  - umiejętności rozsądnego gospodarowania budżetem domowym;

³ Ibidem

⁴ Ibidem

⁵ Ibidem

⁶ Ibidem

⁷ Ibidem

- umiejętności „załatwiania” spraw urzędowych, w tym pisanie podań i wniosków;
- nawyków kulturalnego urządzania wewnątrz mieszkalnych.⁸

W ramach realizacji czynności samoobsługowych uczestnicy mają za zadanie wejście w poszczególne role. Role rozdzielane są na okres tygodnia. Ciągła rotacja ma służyć bowiem nabyciu wszelkich, niezbędnych umiejętności przez wszystkich uczestników programu „Grupa usamodzielnienia”.

2) Rozwój umysłowy i kształtowanie właściwej realizacji kariery szkolnej:

- motywowanie uczestników „Grypy usamodzielnienia” do zdobywania wiedzy i przygotowania zawodowego;
- dbanie o systematyczne przygotowanie do zajęć szkolnych;
- rozwijanie indywidualnych zainteresowań;
- udział w życiu kulturalnym.

3) Przygotowanie do życia rodzinnego, które uwzględnia:

- wykorzystanie wszelkich pozytywnych i wartych naśladowania wzorców życia rodzinnego osób dorosłych, które opiekują się grupą, pracują w placówce bądź też osób z poza placówki;
- kształtowanie i rozwijanie wszelkich umiejętności, które mają na celu przygotowanie do odpowiedzialnego partnerstwa oraz dojrzałego rodzicielstwa;
- podtrzymywanie więzi z rodziną naturalną;
- utrzymywanie kontaktów z kolegami z poza placówki;
- tworzenie i podtrzymywanie tradycji, która dotyczy organizowania uroczystości rodzinnych takich jak urodziny, Święta Bożego Narodzenia, Święta Wielkanocy itp.

4) Przygotowanie do życia w społeczeństwie, które obejmuje:

- kształtowanie i przyswajanie obowiązujących norm moralnych oraz rozwijanie umiejętności wykorzystywania ich w życiu codziennym;
- kształtowanie i wdrażanie w codzienne życie elementarnych zasad współżycia w grupie;
- uczenie odpowiedniego nazywania i poznawania swoich emocji oraz umiejętnego ich wyrażania w sposób akceptowany przez otaczające społeczeństwo;
- kształtowanie umiejętności efektywnego gospodarowania i wykorzystywania czasu wolnego;
- profilaktyka uzależnień.

Każdy Dom Dziecka, który podjął się realizacji Programu „Grupa usamodzielnienia” musi uwzględnić wyżej wymienione założenia. Oprócz tego ma za zadanie opracować własne, wewnętrzne zasady funkcjonowania grupy usamodzielnienia. W tym celu tworzy się regulamin „Grupy usamodzielnienia” oraz umowę (zwaną także kontraktem), którą zawiera się między wychowaniem a placówką.

Regulamin zawiera między innymi ustalenia ogólne dotyczące funkcjonowania Programu „Grupy usamodzielnienia” na terenie konkretnej placówki. Zawierają one wytyczne dotyczą tego, kto może zostać uczestnikiem Programu „Grupa usamodzielnienia”. W większości placówek na terenie naszego kraju do grupy usamodzielnienia może zostać dobrowolnie przyjęta osoba, która ukończyła 16 rok życia (niektóre placówki obniżają dolną granicę wieku), jest w trakcie realizacji obowią-

⁸ Opracowane na podstawie: I. Świącicka, D. Szczubiał, op. cit.; A. Czarnik, B. Pszczoła, op. cit.

ku szkolnego oraz cieszy się pozytywną, wręcz nienaganną opinią w placówce macierzystej. Każdy wychowanek będący uczestnikiem grupy usamodzielnianej ma zakaz spożywania alkoholu, palenia papierów i używania innych środków odurzających. Raz w miesiącu odbywa się spotkanie wszystkich wychowanków grupy usamodzielnianej, w celu opracowania grafików dyżurów, wysokości kieszonkowego, a także w celu omówienia wszelkich bieżących i niepokojących spraw.⁹

Regulamin zaopatrzonej jest także w szczegółowy zakres praw i obowiązków, do których zobowiązani są uczestnicy. Wytyczone są także szczegółowo wszelkie prawa i obowiązki wychowanka.

Każdy wychowanek ma prawo:

- 5) „Do poznania swoich praw i obowiązków.
- 6) Do kontaktu z rodziną.
- 7) Do zdobycia zawodu lub wykształcenia zgodnie z własnymi potrzebami i możliwościami.
- 8) Do odpowiednich warunków do nauki i odpoczynku
- 9) Do wyrażania opinii i doradztwa w sprawach związanych z funkcjonowaniem grupy.
- 10) Do przyjmowania gości zgodnie z ustalonymi poniżej zasadami i godzinami odwiedzin.
- 11) Do korzystania z wszelkich domowych urządzeń zgodnie z ich przeznaczeniem.
- 12) Do pomocy ze strony wychowawcy, bądź innego specjalisty w sprawach, których samodzielne załatwienie przekracza możliwości i umiejętności wychowanka.
- 13) Pełnoletni wychowanek ma prawo do samodzielnego opuszczenia placówki z zachowaniem prawa do przysługującej pomocy na usamodzielnienie. Decyzja ta wymaga formy pisemnej i winna być przedstawiona dyrektorowi, co najmniej na 14 dni przed datą planowanego opuszczenia placówki”.¹⁰

Każdy wychowanek ma obowiązek :

- 14) „Systematycznie uczęszczać do szkoły i na zajęcia praktyczne nauki zawodu.
- 15) Dbać o własne zdrowie, racjonalne odżywianie i bezpieczeństwo.
- 16) Dbać o higienę osobistą, o czystość i porządek we wszystkich pomieszczeniach domu przez niego używanych.
- 17) Pełnić dyżury według ustalonego grafiku.
- 18) Dbać o odzież i sprzęt techniczny oraz inne przedmioty będące na wyposażeniu domu.
- 19) Informować wychowawcę o celu wyjścia i godzinie powrotu.
- 20) Odwiedziny gości odbywać się mogą za zgodą współlokatorów, po uprzednim ustaleniu z wychowawcą (od niedzieli do czwartku do godz. 20.00, w piątek i sobotę do godz. 21.00). Goście mają obowiązek dostosowania się do regulaminu panującego w placówce. Każdy wychowanek ponosi odpowiedzialność za to, co robią jego goście.

⁹ Opracowane na podstawie Regulaminu Grypy kontraktowej funkcjonującej na terenie Domu Dziecka Nr 5 w Łodzi

¹⁰ Regulamin Grupy Kontraktowej w Domu Dziecka nr 5 w Łodzi

- 21) Podejmować wszelkie starania w celu regulacji własnej sytuacji mieszkaniowej i socjalnej.
- 22) Tworzyć atmosferę życzliwości, przeciwdziałać przejawom przemocy i plotkarstwu.
- 23) Wspierać i współpracować z współmieszkańcami grupy w wykonywaniu zadań wynikających z działalności grupy.
- 24) Okazywać szacunek wychowawcom i wspierać ich w realizowaniu zadań związanych ze sprawnym funkcjonowaniem grupy.
- 25) Szanować i chronić prace innych, być oszczędnym, sumiennym i gospodarnym.
- 26) Przeciwdziałać wszelkim przejawom nieodpowiedzialności, lekceważenia obowiązków wychowanków i ucznia”.¹¹

Każda placówka zobowiązana jest także do zawarcia umowy pomiędzy wychowankiem, który przechodzi do Programu „Grupa usamodzielnienia”, a dyrekcją Domu Dziecka. Kontrakt ten zawiera zobowiązania placówki oraz wychowanka.

Zobowiązania placówki:

- 27) „Pomoc w nauce.
- 28) Pomoc wychowawcy – opiekuna w rozwiązywaniu wszelkich problemów.
- 29) Regularne i terminowe wypłacanie ryczałtu:
- stawka żywieniowa 4,50 (śniadanie i kolacja).
- 30) Zaopatrzenie w środki czystości, pobierane przez wychowawcę grupy.
- 31) Opieka medyczna i specjalistyczna.
- 32) Pomoc w zakresie remontów i napraw.
- 33) Inne zobowiązania wynikające z Ustawy o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004r. oraz Rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 14 lutego 2005r.”¹²

Zobowiązania wychowanka:

- 34) „Współpraca z wychowawcą – opiekunem, zasięganie rady we wszystkich ważniejszych sprawach życiowych.
- 35) Ponoszenie wszelkiej odpowiedzialności materialnej za użytkowanie mienia będącego własnością placówki.
- 36) Wywiązywanie się z podjętych obowiązków szkolnych lub zawodowych.
- 37) Gospodarowanie pieniędzmi i terminowe rozliczenie się.
- 38) Utrzymywanie w czystości i porządku zajmowanych pomieszczeń.
- 39) Przyjmowanie gości z powiadomieniem wychowawców tylko do godziny 21.00
- 40) Zakaz przebywania pozostałych wychowanków po godzinie 22.00.
- 41) cisza nocna obowiązuje od godziny 22.00 do godziny 6.00 rano.
- 42) Zakaz wnoszenia i spożywania alkoholu, środków psychoaktywnych.
- 43) Zakaz palenia w pomieszczeniach grupy”.¹³

¹¹ Ibidem

¹² Kontrakt zawierany pomiędzy młodzieżą przechodzącą do Grypy Usamodzielnienia a dyrekcją Domu Dziecka nr 5 w Łodzi

¹³ Ibidem

Dokonując szczegółowej analizy założeń i funkcjonowania Programu *Grupa Usamodzielnienia* próbowałam znaleźć odpowiedź na postawione przeze mnie pytanie „Czy i w jaki sposób udział w Programie wychowawczym *Grupa Usamodzielnienia* wpływa na dalsze losy wychowanków Domu Dziecka?”. W tym celu posłużyłam się metodą indywidualnych przypadków. W obrębie tej metody zastosowałam technikę badawczą wywiadu, zaś narzędziem badawczym, jaki wykorzystałam był kwestionariusz wywiadu.

W badaniach nad wpływem udziału w Programie „Grupa Usamodzielnienia” na dalsze losy wychowanków Domu Dziecka wzięło udział dwanaście osób (byłych wychowanków Domu Dziecka). Cała grupa badawcza dwunastu osób została celowo dobrana i składa się z dwóch, sześciuosobowych podgrup. Pierwsza, to respondenci, którzy podczas swojego pobytu w placówce uczestniczyli w Programie „Grupa Usamodzielnienia”, druga to wychowankowie Domu Dziecka, którzy nie brali udziału w Programie.

Po analizie przeprowadzonych badań, i po sformułowaniu szczegółowych wniosków dotyczących danej osoby i jej przygotowania do samodzielnego życia oraz dokonując analizy porównawczej wychowanków Domu Dziecka, którzy uczestniczyli w „Grupie usamodzielnień” i tych, którzy w niej nie uczestniczyli stwierdzam, iż:

- 44) Udział w Programie „Grupa usamodzielnień” nie miał znaczącego wpływu na wykształcenie się umiejętności samoobsługowych. Doszłam do takiego stwierdzenia, bo między osobami, które uczestniczyły w Programie „Grupa usamodzielnień” a tymi, które nie brały w nim udziału nie były zauważalne istotne różnice w opanowaniu podstawowych umiejętności samoobsługowych.

Gotowanie

Na sześć osób biorących udział w Programie „Grupa usamodzielnienia” trzy osoby posiadają dostateczną umiejętność gotowania, dwie osoby niedostateczną umiejętność, zaś jedna osoba wcale nie potrafi gotować.

Podobnie proporcje, a nawet trochę korzystniejsze zauważalne są w Grupie sześciu osób, które nie przeszły Programu. Pięć osób posiada bowiem dostateczną umiejętność gotowania, jedna niedostateczną, natomiast nie ma żadnej osoby, która w ogóle nie potrafi gotować.

Podsumowując mogę stwierdzić, że w zakresie nauki gotowania nie zostało zrealizowane jedno z podstawowych założeń Programu „Grupa usamodzielnienia” mówiące o tym, że każdy z uczestników Programu powinien opanować sztukę gotowania w stopniu dostatecznym.

Pranie, prasowanie, sprzątnie

Czynności samoobsługowe jak pranie, prasowanie, sprzątnie wszystkie osoby uczestniczące w badaniach opanowały w stopniu dostatecznym.

Planowanie wydatków

Na sześć osób biorących udział w Programie „Grupa usamodzielnienia” cztery osoby opanowały umiejętność planowania wydatków zaś dwie osoby nie opanowały. Z sześciu osób nie biorących udziału w Programie trzy osoby opanowały umiejętność planowania wydatków, a pozostałe trzy nie.

Załatwianie spraw urzędowych

Wśród wszystkich respondentów biorących udział w Programie „Grupa usamodzielnienia” trzy osoby nie mają trudności z załatwianiem spraw urzędowych, a trzy wykazują pewne trudności w tym aspekcie.

Wśród respondentów nie biorących udział w Programie cztery osoby opanowały umiejętność załatwiania spraw urzędowych, a dwie pozostałe nie. Warte podkreślenia jest to, iż większość czynności samoobsługowych respondenci nabyli przed umieszczeniem w placówce lub po jej opuszczeniu, tylko umiejętność sprzątanía zdobyli, lub też udoskonalili przebywając w Domu Dziecka.

Podsumowując, założenia Programu „Grupa usamodzielnień” w kwestii opanowanie wszelkich umiejętności samoobsługowych nie zostały do końca zrealizowane. Wszystkie osoby biorące udział w Programie nie opanowały bowiem ich w stopniu dostatecznym. Ponadto mogą stwierdzić, że nie zauważa się istotnych różnic w tym zakresie wśród grupy osób, które przeszły Program i grupy, która w nim nie uczestniczyła.

- 45) Udział w Programie „Grupa usamodzielnień” nie przyniósł wymiernego efektu w wykształceniu pozytywnego stosunku do pracy i nauki. Do takiego wniosku doszłam po przeanalizowaniu posiadanego wykształcenia, podejmowanych działań mających na celu doksztalcenia zawodowe a także faktu posiadanie pracy.

Wykształcenie

Na sześć osób biorących udział w Programie „Grupa usamodzielnienia” dwie osoby posiadają wykształcenie podstawowe, trzy zawodowe, jedna średnie.

Wśród osób, które nie brały udziału w Programie „Grupa usamodzielnień” dwie osoby mają wykształcenie podstawowe, dwie zawodowe, jedna średnie i jedna wyższe.

Podejmowane działania mające na celu doksztalcenie zawodowe

Wśród osób, które brały udział w Programie „Grupa usamodzielnienia” tylko dwie osoby doksztalcą się zawodowo. Wśród osób, które nie brały udziału w Programie „Grupa Usamodzielnień” tylko jedna osoba doksztalca się zawodowo.

Praca

Rozpatrując osoby biorące udział w Programie „Grupa Usamodzielnienia” pracę posiadają cztery osoby.

Wśród osób, które nie brały udziału w Programie „Grupa Usamodzielnień” pracę posiada pięć osób.

Podsumowanie: dokonując analizy porównawczej tych trzech aspektów u osób, które uczestniczyły w Programie „Grupa usamodzielnienia” i tych, które w nim nie uczestniczyły mogę stwierdzić, iż udział w Programie nie przyczynił się w znacznym stopniu do motywowania do zdobywania wiedzy, dobrego przygotowania zawodowego i poszukiwania pracy.

- 46) Analizując wyniki przeprowadzonych przeze mnie badań mogę wysnuć wniosek, że program „Grupa usamodzielnienia” nie wpłynął w zdecydowany sposób na zapatrywania i plany związane z przyszłym życiem rodzinnym respondentów.

Żadna z osób biorących w Programie „Grupa usamodzielnienia” do dnia przeprowadzania badań nie założyła własnej rodziny, cztery osoby planują jej założenie, jedna osoba nie planuje, a jedna osoba waha się.

Wśród sześciu osób nie biorących udziału w programie jedna osoba założyła rodzinę, cztery osoby planują jej założenie, a jedna waha się.

Podsumowując można dojść do wniosku, że nie zauważa się widocznej różnicy w podejściu do kwestii założenia rodziny wśród grupy osób, które uczestniczyły w Programie „Grupa usamodzielnienia” i tych, które w nim nie uczestniczyły.

- 47)   Udział w Programie nie zminimalizował obaw związanych z wejściem w samodzielne, dorosłe życie. Większość z respondentów nie czuła się bowiem dostatecznie dobrze przygotowana do samodzielnego życia.

Lęk przed samodzielnym życiem

Wśród osób, które brały udział w Programie „Grupa usamodzielnienia” pięć osób odczuwało lęk przed samodzielnym życiem, a tylko jedna nie.

Podobnie przedstawia się sytuacja w przypadku osób nie biorących udziału w Programie, bowiem cztery osoby odczuwało lęku przed samodzielnym życiem, a dwie z nich nie odczuwało.

Przygotowanie do samodzielnego życia

Rozpatrując osoby biorące udział w Programie „Grupa Usamodzielnień” tylko dwie osoby czuły się przygotowane do samodzielnego życia, zaś cztery nie czuło się przygotowanym.

Natomiast wśród osób, które nie brały udziału w Programie „Grupa usamodzielnień” jedna osoba czuła się, a pięć osób nie czuło się przygotowanych do samodzielnego życia.

Podsumowując mogę stwierdzić, iż Program nie zrealizował swych zamierzeń dotyczących zmniejszenia lęku przed otwarciem samodzielnego rozdziału życia i w przekonaniu Jego uczestników nie wpłynął też na stopień przygotowania do samodzielnego życia.

- 48)   Udział w programie nie wpłynął też na zwiększenie poczucie własnej wartości i skuteczności respondentów. Klasyfikuje się on bowiem w obydwu grupach na zbliżonym poziomie.

Poczucie własnej wartości

Wśród osób uczestniczących w Programie „Grupa Usamodzielnień” w skali od 1 do 10, dwie osoby określiły stopień własnej wartości na 4, dwie na 6, jedna na 7 i jedna na 8.

Ogólna suma poczucia własnej wartości wynosi 35.

Wśród osób, które nie brały udziału w Programie „Grupa usamodzielnień” jedna osoba określiła stopień własnej wartości na 3, jedna na 5, trzy na 7 i tylko jedna na 10.

Ogólna suma poczucia własnej wartości wynosi 39.

Poczucie skuteczności

Rozpatrując osoby biorące udział w Programie „Grupa Usamodzielnień” mając do dyspozycji dziesięciopunktową skalę jedna osoba określiła stopień własnej skuteczności na 3, dwie na 5, jedna na 7 i dwie na 8.

Ogólna suma poczucia własnej skuteczności wynosi 36.

Wśród osób, które nie brały udziału w Programie „Grupa usamodzielnień” jedna osoba określiła stopień własnej skuteczności na 3, jedna na 4, jedna na 5, jedna na 8, jedna na 9 i jedna na 10.

Ogólna suma poczucia własnej skuteczności wynosi 39.

Podsumowując: Można stwierdzić, że Program „Grupa usamodzielnień” nie wpłynął w znaczący sposób na zwiększenie poczucia własnej wartości i poczucia skuteczności, a tym samym nie spełnił kolejnego założenia programowego.

Wyniki obu badanych grup są bardzo porównywalne, Grupa osób, która nie uczestniczyła w programie nawet nieznacznie przewyższyła grupę osób, które w nim uczestniczyły.

Dokonując końcowego podsumowania wyrażam pogląd, iż Program „Grupa usamodzielnienia” nie przyczyniła się w oczekiwanym stopniu do przygotowania wychowanków Domu Dziecka do samodzielnego życia. Przed przystąpieniem do własnych badań sądziłam, że stopień samodzielności i przygotowania do dorosłego i odpowiedzialnego życia będzie nieporównywalnie większy wśród wychowanków Domu Dziecka, którzy przeszli Program „Grupa usamodzielnienia” niż wśród tych, którzy w nim nie uczestniczyli. Tymczasem w analizie wyników badań nie dało się zauważyć znacznych różnic między dwoma podgrupami wychowanków.

Po szczegółowym przeanalizowaniu założeń Programu „Grupa Usamodzielnienia” i przeprowadzonych badaniach doszłam do wniosku, że cała idea programu jest niezwykle potrzebna, bowiem największym problemem dla wychowanków opuszczających Dom Dziecka jest brak odpowiedniego przygotowania do samodzielnego życia. Jednak, moim zdaniem, aby Program odniósł zamierzony skutek należy wprowadzić wiele zmian i udoskonań w jego samą realizację.

Niekorzystnym aspektem Programu „Grupa usamodzielnienia”, który moim zdaniem w dużej mierze przyczynia się do osłabienia efektywności Programu jest ograniczenie roli wychowawcy – opiekuna do minimum. W środowisku rodzinnym dzieci wszelkich czynności, umiejętności niezbędnych do samodzielnego życia uczą się biorąc przykład od swoich rodziców. Dzieje się to niejako automatycznie, bezwiednie. Jest to proces bardzo długi, praktycznie od maleńkości, aż do czasu opuszczenia domu rodzinnego. Dzieci przebywające w placówce mają nauczyć się samodzielnego i odpowiedzialnego życia w przeciągu maksimum dwóch lat (tyle może bowiem trwać najdłużej udział w Programie „Grupa usamodzielnienia”). Dodatkowym utrudnieniem jest brak wzorców, od których wychowankowie Domu Dziecka mieliby możliwość czerpania cennych życiowych wskazówek i które w praktyczny sposób wprowadzałyby ich w tajniki samodzielnego życia.

Każdy z nas jest niepowtarzalną indywidualnością i posiada zdolności do przezwycięzania przeszkód życiowych między innymi dlatego, że zostaliśmy w taki sposób ukształtowani przez osoby bliskie, które znajdują się w naszym otoczeniu (rodziców, wychowawców itp.). Dlatego tak istotną rolę przypisuję tu wychowawcy – opiekunowi, który byłby życiowym autorytetem z którym wychowanek Domu Dziecka mógłby konfrontować własne przemyślenia, wybory, który stanowiłby źródło obserwacji, jak głoszone przez niego reguły życiowe zamieniane są w czyn.

Przejście wychowanka Domu Dziecka do „Grupy usamodzielnienia” jest dla niego swoistego rodzaju szokiem. Nie ma tu bowiem miejsca na jego obsługę przez praczeki, kucharki, sprzątaczeki itp. Musi samodzielnie podejmować różnego rodzaju decyzje i działania oraz ponosić za nie odpowiedzialność. Uważam, że jest to dla wychowanków Domu Dziecka, którzy pozbawieni byli praktycznie jakichkolwiek możliwości samodecydowania i samoobsługi przejście zbyt radykalne. Zostali oni postawieni bowiem w sytuacji, która wymaga od nich umiejętności, jakich nie mieli możliwości zdobyć. Dlatego też, tak ważną jest tu praktyczna pomoc w opanowaniu wszelkiego rodzaju działań zmierzających do usamodzielnienia się. Pomoc ta powinna polegać na pokazywaniu i praktycznej nauce niezbędnych do samodzielnego życia czynności. Powinno się to odbywać na zasadzie „małych kroków”:

- prezentacja;
- nauka;
- samodzielność.

Poniżej pragnę hasłowo przedstawić najbardziej, moim zdaniem, ważne i potrzebne innowacje.

Gotowanie

Uczestnicy programu zwykle przygotowują sobie tylko śniadania, podwieczorki i kolacje, czyli posiłki, które nie wymagają, aż tak dużych umiejętności gotowania. W moim przekonaniu powinni też przygotowywać sobie obiady. Po wstąpieniu do Programu konieczna byłaby osoba, która praktycznie nauczyłaby ich gotować, przeprowadziłaby rodzaj kursu gotowania. Dopiero po pewnym czasie, gdy młodzież opanowałaby powyższą sztukę, mogłaby samodzielnie przygotowywać sobie posiłki, w tym też obiady. Wszelkie ich działania powinny odbywać się pod życzliwym doradztwem i wsparciem ze strony wychowawcy – opiekuna. W końcowym okresie rola opiekuna powinna się ograniczać tylko do inicjowania i wspierania tylko w tym przypadku, gdy zaistnieje taka konieczność. Celem sprawdzenia umiejętności wychowanków można np. raz w miesiącu organizować tzw. „obiady prozowane”, gdzie wychowawca pełniłby rolę gościa.

Inne czynności samoobsługowe

Opanowanie czynności samoobsługowych typu: pranie, prasowanie i sprzątanie jest niezwykle potrzebne do rozpoczęcia samodzielnego życia. Dlatego też dla wychowanków uczestniczących w programie „Grupa usamodzielnienia” ich dobre opanowanie jest bardzo istotne.

Wszelkie tego typu prace w początkowym okresie uczestniczenia w programie powinno być wykonywane pod kierunkiem i doradztwem wychowawcy – opiekuna. Kontrola powinna obejmować zarówno jakość wykonywanych prac, jak i ich systematyczność. Wychowawca powinien udzielać wychowankom rad dotyczących obsługi sprzętu zmechanizowanego, doboru odpowiednich środków chemicznych do różnego rodzaju czynności itp. Następnie rola wychowawcy powinna się ograniczać tylko do doradztwa w przypadku zaistnienia takiej konieczności i ewentualnie do łagodnego napomnienia w przypadku zaniedbywania nałożonych obowiązków.

Załatwianie spraw urzędowych, pisanie wniosków i podań, płacenie rachunków

Większość wychowanków opuszczających Dom Dziecka ma olbrzymie problemy z załatwianiem wszelkiego rodzaju spraw urzędowych. Mnogość urzędów, różnorodność blankietów do wypełniania itp. sprawia, że załatwianie tego typu spraw jest dla nich czasami barierą nie do przebycia. Jednocześnie tego typu działania są niezwykle istotne i potrzebne. Dlatego też w Programie „Grupa usamodzielnienia” powinno się im poświęcić bardzo dużo uwagi.

Wychowawca powinien wychowankom wskazać wszystkie możliwe urzędy oraz udzielić informacji, w których urzędach, jakie sprawy się załatwiają. Nauka wypełniania wniosków i pisanie podań powinna odbywać się praktycznie. Wychowawca powinien dostarczyć swym podopiecznym wszystkie dostępne, najbardziej popularne i potrzebne blankiety i skłaniać do poprawnego ich wypełniania. W późniejszym okresie powinien zlecać załatwianie najpierw drobnych spraw, a z czasem coraz trudniejszych. W końcowym okresie wychowankowie powinni wszelkie sprawy urzędowe załatwiać już całkowicie samodzielnie, oczywiście pod dyskretnym nadzorem wychowawcy.

Bardzo ważną sprawą jest wpojenie wychowankom Domu Dziecka konieczność systematycznego regulowania wszelkiego rodzaju opłat i rachunków. Cenne mogą być wszelkiego rodzaju praktyczne wskazówki np. segregacja blankietów opłat (osobne przechowywanie rachunków do zapłacenia i uregulowanych), przestrzegania wyznaczonych terminów opłat i informacja o skutkach opóźnień lub nie uiszczenia itp.

Umiejętność robienia zakupów

Wychowankowie Domu Dziecka nie mają w placówce możliwości nauczenia się robienia zakupów artykułów spożywczych i środków chemicznych. Wszelkie tego typu zakupy dokonuje zaopatrzeniowiec placówki i dzieci w nich nigdy nie uczestniczą. Umiejętność robienia zakupów nie jest tak łatwa, jak by się pozornie mogło wydawać.

W Programie „Grupa usamodzielnienia” wstępem do nauki w umiejętnym robieniu zakupów powinno być nauczenie odpowiedniego doboru produktów, biorąc pod uwagę zarówno jakość jak i cenę. Ważne jest też wskazanie miejsc, które oferują tańsze produkty lub promocje na dane artykuły (hipermarkety, zielniaki itp.). Istotnym aspektem w kwestii dokonywania zakupów jest umiejętność kupowania tylko tych produktów, które nam są potrzebne. Dlatego tak ważne jest wykształcenie u wychowanków nawyku sporządzania list zakupów. Jednocześnie ważne jest zwrócenie uwagi na aspekt zdrowotny kupowanych produktów i zachęcanie do wyboru „zdrowej żywności”.

Praktyczna nauka umiejętności robienia zakupów w pierwszym etapie powinna polegać na dokonywaniu ich w towarzystwie wychowawcy – opiekuna, który będzie pełnił rolę doradcy. Następnie należy dać wychowankom możliwość samodzielnego dokonywania zakupów przy pełnej kontroli tego, co kupują. Dopiero po tych wstępnych etapach można dać podopiecznym pełną swobodę w zakupie potrzebnych im produktów.

Umiejętność planowania wydatków

Ważnym aspektem samodzielnego życia jest posiadanie umiejętności planowania wydatków. Istotne jest nauczenie wychowanków takiego kalkulowania wydatków, by posiadane środki pieniężne wystarczały im na określoną ilość czasu. Posiadane środki powinny im też wystarczyć na wszystkie niezbędne potrzeby. Ważnym aspektem w tej kwestii jest to, aby potrafili dokonywać odpowiednich wyborów, co do kolejności zakupywanych produktów.

Aby wychowankowie w dostatecznym stopniu przyswoili te umiejętności wskazane byłoby w początkowym okresie Programu wspólnie z wychowawcą dokonywanie planowania wydatków. Polegałoby to na przeanalizowaniu środków, jaki dysponują w ciągu danego okresu czasu i racjonalnego rozplanowania wszystkich niezbędnych wydatków. Dopiero po zapoznaniu ze wszystkim niezbędnymi aspektami planowania wydatków wychowankowie otrzymaliby możliwość samodzielnego ich planowania.

Motywowanie do zdobywania wiedzy i dobrego przygotowania zawodowego

Zdobycie odpowiedniego wykształcenia jest kluczem do zapewnienia sobie lepszej przyszłości. Stąd też tak istotne jest poświęcenie temu zagadnieniu w Programie „Grupa usamodzielnienia” szczególnej uwagi.

Rolą wychowawcy powinno być motywowanie wychowanków do zdobycia jak najlepszego wykształcenia, odpowiedniego przygotowania zawodowego. Ważne

jest, aby w świadomości wychowanka powstała potrzeba kształcenia się, zdobywania wiedzy, dlatego też wychowawca powinien inicjować rozmowy i sytuacje, które przyczyniłyby się do podejmowania działań zmierzających do wyboru odpowiedniej szkoły, zawodu, podnoszenia kwalifikacji.

W tym celu wychowawca powinien dostarczać informacji o różnych typach szkół, kursów, które mogłyby pobudzić u wychowanka chęć podjęcia dalszej nauki np. poprzez przynoszenie różnego rodzaju informatorów, ulotek, broszur. Interesującym poczynaniem mogłoby być na przykład „wycieczka” do jakiejś dobrej uczelni, która pobudziłaby w wychowanku chęć kształcenia się.

Praca

Podjęcie pracy przez wychowanka Domu Dziecka jest bardzo ważnym działaniem zmierzającym do jego usamodzielnienia się. Stąd też tak istotne jest w Programie „Grupa usamodzielnienia” uczynienie wszystkiego, aby odpowiednio zmotywować wychowanka do jej znalezienia.

Niezwykle ważne jest nauczenie wychowanka efektywnego poszukiwania pracy. W tym celu wychowawca – opiekun powinien zaznajomić go ze wszystkim możliwymi metodami, którymi należy się posługiwać w celu jej znalezienia (ogłoszenia w prasie, Internecie, TV, radiu, poprzez znajomych itp.)

Ważna jest pomoc i zmotywowanie wychowanka do znalezienia pracy jeszcze podczas pobytu w Domu Dziecka, a którą będzie mógł podjąć bezpośrednio po opuszczeniu placówki.

Mieszkanie

Kwestia posiadania własnego lokum jest dla wychowanków opuszczających Dom Dziecka bardzo ważną i bodajże priorytetową sprawą. Mieszkanie jest bowiem takim azylem, bezpiecznym miejscem, zapewnia poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji.

Dlatego też w programie „Grupa usamodzielnienia” rolą wychowawcy – opiekuna powinno być podejmowanie działań zmierzających do zapewnienia każdemu wychowankowi opuszczającemu placówkę jego własnego „kąta”. Ułatwiona jest sprawa w przypadku dzieci, które wracają do swojego środowiska rodzinnego. W tym wypadku istotne jest tylko sprawdzenie, czy warunki panujące w domu rodzinnym wychowanka sprzyjają budowaniu własnej samodzielności. Natomiast wychowankom, którzy nie mają gdzie powrócić należy zapewnić jakiegokolwiek mieszkanie lub lokal. Może to być np. mieszkanie socjalne pozyskane od władz miasta, znalezienie małego pokoju do wynajęcia itp.

Wychowankowie uczestniczący w Programie powinni czynnie uczestniczyć w poszukiwaniu mieszkania dla siebie. W przypadku pozyskania jakiegokolwiek mieszkania wychowawca jeszcze w czasie trwania Programu powinien motywować i pomagać wychowankom w przygotowaniu lokalu do warunków mieszkalnych, tak, aby bezpośrednio po opuszczeniu placówki można byłoby w nim zamieszkać.

Wzmocnienie poczucia wartości

Wysokie poczucie własnej wartości to kwestia bardzo ważna u każdego człowieka. Szczególną rolę odgrywa ona u osób, które podejmują samodzielne życie.

Poczucie własnej wartości jest istotnym warunkiem przy podejmowaniu różnego rodzaju działań, dokonywania wyborów, które mają wpływ na nasze życie. Daje nam ono przeświadczenie tego, że nie jesteśmy biernymi, bezradnymi istotami, które nie decydują o swoim życiu i zdają się tylko na przypadek i los. Mamy wtedy możliwość kontroli nad kierowaniem swoim życiem.

Na kształtowanie poczucia własnej wartości mają wpływ pozytywne wzmocnienia, które uzyskujemy od otaczających nas osób oraz świadomość niepowtarzalności własnej osoby i przeświadczenie, że potrafimy osiągnąć nasz własny sukces życiowy. Wychowawca powinien jak najczęściej prowokować sytuacje, w których możliwe byłoby chwalenie wychowanka, docenianie jego poczynań i akceptowanie całej jego osoby. Dzięki temu w znacznym stopniu wzmocni to poczucie jego wartości.

Uważam, że poczucie własnej wartości warunkuje wszelkie poczynania podejmowane przez wychowanka Domu Dziecka. Dlatego też sądzę, że temu aspektowi należy poświęcić bardzo dużo uwagi w Programie „Grupa usamodzielnienia”. Sądzę, że byłoby bardzo korzystne, gdyby uczestnicy programu brali udział w różnego rodzaju warsztatach pomagających we wzmocnieniu poczucia własnej wartości. Obecnie jest oferowany szeroki wachlarz tego typu warsztatów. Jeśli natomiast placówki nie byłoby stać na podejmowanie tego typu działań, sam wychowawca mógłby wykonywać z podopiecznymi różnego rodzaju ćwiczenia służące temu samemu celowi.

Samodzielność rozumiana jest jako autonomia, podmiotowość jednostki, niezależność, i dojrzałość rozwojowa. Jest to umiejętność, która pozwala na samodzielne życie oraz na poczucie skuteczności podejmowanych działań. Samodzielny człowiek potrafi podejmować decyzje i ponosić konsekwencje swego postępowania. To również zdolność życia w społeczeństwie i integracja z otoczeniem.

Przygotowanie młodego człowieka do samodzielnego życia to proces bardzo złożony, wymagający dużego zaangażowania i pracy. Zakres działań zmierzających do usamodzielnienia wychowanka Domu Dziecka powinien być bardzo szeroki i jak najbardziej wszechstronny.

Dom Dziecka jako instytucjonalna forma opieki na dzieckiem w obecnej chwili nie jest przygotowana, aby w dostatecznym stopniu przygotować swoich wychowanków do wejścia w samodzielne i odpowiedzialne życie.